

---

**Лучка Л. М.**

Наукова бібліотека, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара  
(м. Дніпро, Україна)

## **БІБЛІОТЕКИ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1914-1918 РОКІВ: МЕРЕЖА, ФОРМАТ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОСТАТІ**

Досліджено мережу бібліотечних осередків різного підпорядкування. Висвітлено стан та функції діяльності під час воєнних дій. Увагу приділено процесам комплектування та обслуговування різних читацьких категорій. Проаналізовано форми читання та популярні види літератури, що надходили до Катеринославської губернії. Розкрито значний внесок Попечительських (опікунських) рад у підтримку бібліотечної діяльності краю. Простежено історичний шлях книжкових видань зазначеного періоду.

*Ключові слова:* бібліотечні осередки; фонди; обслуговування; читання; Перша світова війна; Катеринославська губернія

**Luchka L. M.**

Scientific Library, Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

## **LIBRARIES OF KATERYNOSLAV REGION IN THE CONDITIONS OF THE FIRST WORLD WAR DURING 1914-1918: NETWORK, ACTIVITY, LEADERS**

The network of library centres of different subordination is studied. The state and functions of activities during hostilities are highlighted. Processes of book acquisition and service of various categories of readers are shown. Forms of reading and popular types of literature are analyzed. The significant contribution of Trustees Boards supporting the library activities of the region is revealed. The historical path of book publications of the specified period is traced.

*Keywords:* libraries; funds; service; reading; World War I; Katerynoslav province

Дослідження викликає інтерес науковців з історії та розвитку бібліотекознавства в різні історичні періоди. Виявлення чинників та аналіз напрямків різноманітної діяльності бібліотечних осередків в складних воєнних умовах дозволяє створити чітке уявлення про розвинену мережу та її кількісне і змістовне наповнення, визначити місце та роль бібліотек у просторі Катеринославщини у надзвичайних ситуаціях.

Перша світова війна, що розпочалася влітку 1914 р. зумовила негативні тенденції в суспільному розвитку Катеринославської губернії, зокрема культурно-освітніх напрямках. На початку ХХ ст. важливою складовою культурного простору були бібліотеки, які зберігали книжкову та періодичну спадщину, опікувались придбанням нових видань та сприяли процесу поширення знань серед різних верств населення краю.

---

За роки війни в Катеринославському повіті земство відкрили п'ять народних читалень (1914 – 1915 рр.). Цікавим є факт про підвищення заробітної платні завідувачам народних бібліотек-читалень з 60 крб. до 120 крб. на рік. Аналіз читання свідчить, що популярністю серед сільського населення користувалась художня література та історико-географічні видання. З 1916 р. в читальнях Катеринославщини запроваджено народні читання як нова форма просвіти та підвищення грамотності сільського населення. У 1914 р. міській громадській бібліотеці, якою у той час керувала Уляна Дикарева, виповнилось 25 років, відбулось урочисте засідання Бібліотечної ради, на якому присутні члени земської управи і бібліотечні працівники. У зв'язку з війною прийняли рішення: святкування перенести на більш сприятливі часи.

Бібліотечна рада підтримала прохання мешканців Катеринослава про купівлю книг українською мовою та відокремлення цієї літератури в «український» відділ з окремим каталогом. Завідувачка У. І. Дикарева брала участь у Перших бібліотечних курсах, які проходили в Університеті Шанявського. Результатом став професійно підготовлений звіт про відрядження, який містив програму змін у діяльності міської бібліотеки. Під час війни відбувався книгообмін, завдяки якому міська громадська бібліотека отримувала професійні видання, та бібліотека поповнилась приватними книжковими колекціями.

Недоліком в роботі міського осередку стала недостатня кількість бібліотечного персоналу, що не дозволило провести так потрібний для того часу аналіз відмовлень на літературу та вивчити читацький попит на книги (1914 р.). У цей час у Катеринославі підвищується інтенсивність читання та поширюється читацьке коло. За матеріалами, підготовленими бібліотекарем К. Прокоф'євою, відомо, що читали вдома, в шпиталях, на фронтах. Професійно підготовлений аналіз основних показників роботи бібліотеки за 1914-1917 роки свідчить, що у воєнний час бібліотека за своєю структурою була потрібна населенню міста та виконувала відповідні функції. Саме у цей період збільшується кількість звернень до міського бібліотечного осередку завдяки прибуттю біженців з Варшави та значного поповнення фондів новими книгами. У 1917 році показники роботи постійно коливались, що пов'язано з проведенням мітингів, страйків, студентських заворушень. Читальна зала залишалась порожньою. Незважаючи на складні історичні умови, факти свідчать, що за 1917 р. до бібліотеки записалось більше, ніж у 1916 р.

Серед навчальних бібліотек важливою була діяльність бібліотеки Катеринославського Першого реального училища. У зв'язку з війною у серпні 1915 р. в приміщенні училища Всеросійський земський союз розмістив шпиталь для поранених воїнів. Перше реальне училище перевели до Першої чоловічої гімназії та проводили

---

заняття у другій половині дня (з 14.00 до 19.00 год.). Урок скоротили з 50 хвилин до 45 хвилин, скасували гімнастику та співи. Частина учнівської бібліотеки перенесена до чоловічої гімназії. Керівництво навчального закладу переглянуло програму навчального процесу: частину творів було вилучено, обов'язковим залишалось вивчення історії Росії епохи Петра Великого.

З причини воєнного часу придбати літературу у Катеринославі було проблематично, і тому Попечительська рада важливу роль відводила саме передплаті книг до бібліотеки. У 1916 р. училище виділяло державні та спеціальні кошти на купівлю навчальних посібників. Для біженців-учнів рада училища купувала підручники, за якими вони вчилися. У грудні 1916 р. з метою підвищення кваліфікації для викладачів були відкриті педагогічні курси, на яких було представлено 305 видань з історії психології та педагогіки. Підвищену увагу викладачі приділяли змісту навчальної літератури. Матеріал повинен бути викладений коротко, зрозуміло, ілюстровано. Для училища у 1915-1916 н. р. нарізною стала проблема читання «шкідливих книг». Керівництво підтримувало пропозицію щодо видачі книжок тільки із шкільної бібліотеки, яка повинна бути змістовно і кількісно наповненою. Учні мали можливість користуватись послугами бібліотеки щоденно.

Доповідь бібліотекаря, викладача природознавства І. Д. Кумми про роль позакласного читання викликало гостру дискусію. Важливу роль він відводив саме комплектуванню учнівської бібліотеки, яка повинна бути значною за кількістю творів, цінною за змістом, зручною у користуванні та відповідати спеціальностям училища. На його погляд, тільки викладач-фахівець має право відповідати за книговидачу учням та проводити ґрунтовний аналіз прочитаного. Після обговорення питань рада зробила висновок, що обов'язкове читання приведе до стримання індивідуальних нахилів учнів та падіння інтересу до книги.

Збережений звіт бібліотекаря учнівської бібліотеки Олександрівського механіко-технічного училища (Запоріжжя) Л. І. Яцунова містить детальну інформацію про організацію концертів для поранених на базі бібліотеки, зміни графіку роботи та посилення інтересу до газет і журналів. У 1917 р. училище підвищило сплату за навчання з 40 до 60 крб. на рік., на засіданнях рад обговорювались питання про поповнення фундаментальної бібліотеки спеціальною технічною літературою.

У 1915 р. відбулося підвищення цін на продукти та вартість паперу для друкування зросла з 11 коп. до 43 коп. Втрат зазнало і товариство бджолярів, оскільки його члени – чоловіки були призвані на військову службу. Незважаючи на війну, бібліотека товариства

---

працювала в складних фінансових умовах. Важливим напрямком діяльності повітових земств залишалося придбання фахової літератури про різні хвороби та шляхи їх боротьби з ними. Найбільшим попитом користувались у населення твори українських письменників та істориків. Просвітянські фонди товариства були «убогими» та потребували кількісного і якісного зростання.

Таким чином, враховуючи воєнну ситуацію 1914-1918 рр., зазначимо, що бібліотеки продовжували працювати в складних умовах, сприяли поширенню знань та розповсюдженню історичної літератури, увагу приділяли позакласному читанню. Незважаючи на скрутний фінансовий стан, пов'язаний з війною, катеринославські діячі, міське населення опікувались та підтримували бібліотечну справу коштами на улаштування й придбання нових видань.